

Vztah teologie a misiologie: Misijní hermeneutika

Pavel Černý

Dříve, než budeme hovořit o vzájemném vztahu teologie a misiologie, krátce připomeňme jejich obsah a vývoj vzájemného pochopení.

1. Teologie

Pochopení teologie prošlo dlouhým historickým vývojem a jednotlivé definice oscilují od každodenního myšlení víry, až k odborným akademickým vyjádřením. Např. Trilhaas chápe teologii jako „reflexivní sebe-pochopení víry“.¹ Teologie implikuje přání co nejloubeji přemýšlet o realitě víry a jejím vztahu k dalším zdrojům poznání o životě.² Jiní chápou teologii více intelektuálně a podtrhují racionální myšlení nebo řeč o Bohu, nebo rozumový rozhovor o Bohu. Podle tohoto konceptu je teologie disciplínou, která pomáhá školenému člověku více obsáhnout a ověřit úsudky o požadavcích víry.³

V Západním světě, osvícenství 18. století přinutilo křesťany, aby bránili své pochopení teologie a obhájili zařazení teologie v rámci univerzity. To byl počátek snah o obhájení teologie jako vědy, která má legitimní vědecké postavení. Reformovaný teolog Charles Hodge teologii nazývá „vědou o faktech Božího zjevení“, zatímco E. H. Bancroft tvrdí, že teologie je „vědou o Bohu a o vztazích mezi Bohem a vesmírem“.⁴ Ke změně dochází v 60. letech 20. století, kdy se šíří řada teologií osvobození. Mnohem častěji je dáván důraz na praktický charakter teologie a reflexi praxe. Teologie přestává být doménou zúžených intelektuálních struktur a stává se více předmětem dialogu. Známa je definice Gustavo Gutiérreza, který chápe teologii jako „kritickou reflexi dějinné praxe ve světle Slova“.⁵

2. Misiologie

Připomeňme, že až do 16. století se slovo *misie* používalo pro označení učení o Trojici. Sloveso *mitto* (poslat) zde vyjadřovalo poslání Ježíše Krista Bohem Otcem na svět, k dovršení spásného díla. Bylo to tedy skutečné *Missio Dei* – Boží misie do tohoto světa.

Od 16. století se slovo *misie* objevuje v terminologii jezuitského řádu a označuje šíření křesťanské víry mezi lidmi, kteří nebyli členy katolické církve

¹ Citace podle KIRK, J. A.: *What is Mission? Theological Explorations*. Darton, Longmann and Todd, London 1999, rep. 2002, s. 8

² Srov. HELM, P.: *Faith and Understanding*. University Press, Edinburgh 1997, s. 3-76

³ KIRK, 2002, s. 8

⁴ Podle WELLS, D.: *The Theologian's Craft*. In: WOODBRIDGE J. and McCOMISKEY, T. (Eds.): *Doing Theology in Today's World*. Zondervan, Grand Rapids 1991, s. 182

⁵ Podle KIRK, J. A.: *The Mission of Theology and Theology as Mission*. Trinity Press International, Valley Forge 1997, s. 14-18

(tedy i mezi protestanty). Brzy si slovo misie osvojují také protestanti pro své cesty do zámořských zemí. Později již nebylo možné zamezit tomu, aby v Západním světě nedošlo ke spojení slova misie s koloniální expanzí evropských zemí.

Prakticky až do roku 1950 je slovo *misie* chápáno jako vyslání misionářů do určitého teritoria a jejich aktivita. Slovo misie označovalo také vysílající misijní společnost, misijní pole nebo centrum, ze kterého misionáři vycházeli a nebo také misijní stanici - církevní sbor, který neměl svého pastora a byl závislý na sboru mateřském. Misie také označovala série shromáždění zaměřených na prohloubení či rozšíření křesťanské víry mezi formálními křesťany. Z tohoto výčtu je vidět, že bylo ztraceno mnohé z toho, co vyjadřuje výraz *Missio Dei*.

Jestliže se z historie dovídáme, že ekumenické hnutí se zrodilo z misie, pak misijní hnutí umožnilo i obnovení teologie misie. Nepochybně k tomu přispěly mnohé skutečnosti a události. Došlo k rozvoji vědy a techniky a ve světě se šířila sekularizace, která se snažila víru v Boha ukázat jako zbytečnou. Objevily se šokující informace o tom, že samotná Evropa se znovu stává misijním polem. Církev v Evropě a Severní Americe vysílající misionáře, identifikují misijní pole ve vlastních zemích. A ještě k tomu se objevuje někdy i dost agresivní misie jiných náboženství. Další zlom nastává tehdy, když v tzv. Třetím světě (dnes ve 2/3 či většinovém světě) se objevují početné domácí církve. Předtím celá století misionáři ze západních zemí normativně určovali teologický vývoj a také způsob života církve. Najednou se situace změnila a mladé církve začaly odmítat diktát západních církví. Západní teologie začala být považována za spekulativní a nerelevantní. Objevily se nové teologie (africká teologie, asijská teologie, černá teologie, kontextuální teologie, teologie osvobození, korejská minjung teologie a další). To vše hluboce ovlivnilo další vývoj chápání misie.

3. Vztah teologie a misiologie

Prvními průkopníky, kteří začali chápat důležitost misiologie v rámci teologie byl na protestantské straně Gustav Warneck (1834-1910) a na katolické Josef Schmidlin (1876-1944). Jejich práce vedly k tomu, že se misiologie začala skutečně potkávat s teologií. Na evropských a amerických teologických školách začínají vznikat první katedry misiologie. Není náhodou, že misijní konference svolaná na rok 1910 do Edinburghu je spojena také s následným rozvojem ekumenismu a tím i teologického rozhovoru. Postupně se objevují další biblické a teologické studie, které prokazují, že „*Misie byla v prvních dobách více než jen činností; byla základem života církve. Začátky teologie misie jsou proto začátky křesťanské teologie vůbec.*“⁶

Novozákoník Martin Hengel shrnuje svůj průzkum Pavlova pojetí misie a původu misijního zaměření rané církve konstatováním, že historie a teologie raného křesťanství jsou předně „*historií misie*“ a „*teologií misie*“.⁷ Hengel říká: „*Církev a teologie, která zapomíná nebo zapírá misijní poslání věřících jako posluh spasení ve světě ohroženém katastrofou, zřiká se i svých základů, a tím sama*

⁶ KASTING, H.: Die Anfänge der urchristlichen Mission. Chr. Kaiser Verlag, München 1969, s. 127

⁷ Srov. ČERNÝ, P.: Kristovo dílo spásy jako základ a imperativ misie. L. Marek, Brno 2006, s. 15

kapituluje.“⁸ Není divu, že někteří autoři, jako např. Martin Kähler, to vyjadřují velmi silně a hovoří o tom, že „nejstarší misie byla matkou teologie“.⁹ Martin Kähler dodává, že teologie se začala rozvíjet jako „doprovodný projev křesťanské misie“ a ne jako „luxus svět ovládající církve“.¹⁰

Je velmi vážnou otázkou, jestli právě rozdělení teologie a misiologie nemělo devastující vliv na pochopení misijního poslání církve a na teologický vývoj. Tato skutečnost nyní vede některé teology k tvrzení, že „nemůže být teologie bez misie“, nebo jiným způsobem řečeno „není teologie, která není misijní“.¹¹

Byl to Karl Barth, který provokativně kdysi řekl, že teologicky pracovat se má s Biblií v jedné ruce a s novinami v druhé ruce. Chtěl tím naznačit, že teologie se nemůže rozvíjet pouze sama pro sebe a že má závažný úkol reflexe víry a života církve. Teologové osvobození hovořili o dvou knihách, o knize Boží a o knize života. Teologie je stálým procesem pochopení vzájemného vztahu Božího zjevení a reality světa.¹²

Ve vývoji teologie byla obvykle misiologie přiřazena do praktické teologie a považována za otázku seberealizace církve v misijní situaci. Na druhou stranu jsou zde dobré příklady ustavení kateder misiologie na různých univerzitách Evropy i Ameriky. Přesto, podle Davida Bosche, byla misiologie vytěsněna na okraj a stala se takovým ministerstvem zahraničních věcí, které se zaměřuje na jiné oblasti, než na vlastní zemi.¹³ Dodnes někteří teologové nechápou, proč by měli reflektovat svou práci ve spojení s misiologií. Ve skutečnosti všechny teologické disciplíny potřebují inkorporovat dimenzi misie do svých oblastí práce. Každý specialista v teologii by měl být vyzván, aby se podíval na svůj předmět z perspektivy misie. Hlavním důvodem je skutečnost, že Bůh sám se dává poznat jako Bůh misie. Bible postupně vznikala jako kniha o Boží misii. Byla psána misionáři a důvodem jejího sepsání byla pokračující misie Božího lidu a církve.

Studium každé teologické otázky se dostává do nového světla, pokud hledáme vztah k Božím cílům. Christologie nám dává normativní porozumění Božího historického projektu – založení jeho vlády nad celým stvořeným světem ve spravedlnosti, smíření, pokoju a slitování. Teologie misijních činů slouží jako zhodnocení, korekce a postavení lepších základů pro motivy a činy těch, kteří chtějí být součástí odpovědi na prosbu: „*Buď vůle tvá jako v nebi, tak i na zemi*“. Misiologie pomáhá prověřovat teorii i praxi ve vztahu k evangelium a pomáhá chápat dějiny eschatologicky.¹⁴ Bez misie se církve nemůže považovat za apoštolskou a katolickou (všeobecnou), ve smyslu církve pro všechny. Misie, to není pouze aktivita církve. Misie je samotný výraz existence církve. To postupně rozpoznala např. misijní konference ve Willingen (1952) a potom shromáždění SRC v New Delhi (1961), když inkorporovalo Mezinárodní misijní radu (IMC) do

⁸ HENGEL, M.: *Between Jesus and Paul: Studies in the Earliest Christianity*. Fortress Press, Philadelphia 1983, s. 64

⁹ KÄHLER, M.: *Schriften zu Christologie und Mission*. Chr. Kaiser Verlag, München 1971, s. 190

¹⁰ Ibid, s. 189

¹¹ KIRK, J. A.: 2002, s. 11

¹² Srov. Ibid, s. 14

¹³ BOSCH, D. J.: *Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission*. Orbis, Maryknoll 1991 (9. vyd. 1995), s. 492

¹⁴ Srov. Ibid, s. 21

svých řad. Bylo rozpoznáno, že církev nemůže být nad světem, nebo proti světu, ale že musí existovat kvůli světu.

4. Misiologická hermeneutika

Nedávné průzkumy biblických textů z misijní perspektivy naznačují závažné skutečnosti. Rozhodně se nejedná pouze o potvrzení tzv. Velkého poslání, kterým končí Matoušovo evangelium. Misie zdaleka není pouze to, co mají činit Ježíšovi následovníci. To by bylo velké zúžení toho, co označujeme jako *Missio Dei*.

Misiologická hermeneutika je založena v samotné existenci Bible. Zvláště pro křesťany, kteří připouštějí určitý vztah mezi biblickými texty a sebe-zjevením, našeho Boha – Stvořitele, celý kánon Písma je misiologickým fenoménem.¹⁵ Písmo naznačuje, že samotný Bůh se sebevydávajícím způsobem pohybuje směrem ke svému stvoření a tím i k nám lidem, kteří jsme stvoření k jeho vlastnímu obrazu a přitom jsme svévolní a vzpurní. Spisy, které tvoří naši Bibli, jsou produktem a svědectvím Boží misie. Nejruznější procesy, které vedly k sepsání biblických textů jsou hluboce misijní ve své povaze. Mnohé biblické texty se vynořily se zápasů, krizí, konfliktů, ve kterých se Boží lid snažil žít ze svého pochopení Božího zjevení a vykupitelského činu. Někdy to byly vnitřní zápasy, jindy vysoce polemické zápasy tváří v tvář nabídkám a nárokům jiných náboženství a světonázorů.

Misiologické čtení takových textů není v žádném případě záležitostí hledání skutečného smyslu objektivní exegezí. Misijní význam těchto textů není pouze homiletickým dodatkem. Vždyť text sám má často svůj původ v nějaké záležitosti, nouzi, kontroverzi či hrozbě, které Boží lid potřeboval řešit v kontextu své misie. Biblický text sám o sobě je produktem misie v akci.

Nejsystematičtější odpověď na otázku misiologické hermeneutiky podává a shrnuje Christopher Wright ve své obsáhlé knize „*The Mission of God*“. Jako starozákonník a teolog misie přináší přesvědčivé důkazy o tom, že jednotlivé části Starého i Nového zákona zřetelně reflektují misijní kontext. Dokonce i biblická etika dostává svůj smysl v kontextu misie Izraele i Kristovy církve. K tomu všemu ale především samotný velký příběh Bible (meta-narativ) dodává dynamiku hermeneutickému procesu. Misie je tím, o čem je Bible.¹⁶

Za velmi výstižný příklad misijní hermeneutiky považuje Wright text o učednících na cestě do Emauz. L 24,45-47: Tehdy jim otevřel mysl, aby rozuměli Písmu. Řekl jim: *"Tak je psáno: Kristus bude trpět a třetího dne vstane z mrtvých; v jeho jménu se bude zvěstovat pokání na odpuštění hříchů všem národům, počínajíc Jeruzalémem."* Ježíšova celá věta se neopírá o nějaký konkrétní text. „*Tak je psáno*“ – Písma o tom svědčí, že misie kázání pokání a odpuštění hříchů musí jít ke všem národům v Ježíšově jménu. Ukazuje se, že pro Ježíše celý Starý zákon byl soustředěn na život i smrt a vzkříšení Izraelského Mesiáše a na misii ve prospěch všech národů. Lukáš naznačuje, že Ježíš těmito slovy otevřel mysl učedníků, že mohli rozumět Písmům. Naším teologickým jazykem dnes můžeme říci, že samotný Mesiáš učedníkům ukázal jakou hermeneutiku je třeba

¹⁵ Srov. WRIGHT, C. J. H.: *Truth with a Mission: Reading Scripture Missiologically*. Grove Biblical Series, Ridley Hall, Cambridge 2005, s. 5-7

¹⁶ Srov. WRIGHT, C. J. H.: *The Mission of God: Unlocking the Bible's grand narrative*. IVP, Nottingham 2006, s. 29

aplikovat. Učedníci ukřižovaného a vzkříšeného Ježíše měli číst Písmo mesiánsky a misijně.¹⁷

Podobně hermeneutika apoštola Pavla má stejný dvojitý důraz. Před místodržícím Festem Pavel prohlašuje (Sk 26,22b-23): „*Neříkám nic než to, co předpověděli proroci i Mojžíš: Mesiáš má trpět, jako první vstane z mrtvých a bude zvěstovat světlo lidu izraelskému i pohanům.*“ Tento hermeneutický přístup určil Pavlovu službu se zaměřením na Mesiáše Ježíše a na pohany.

Wright si neodpustí poznámku, že během dějin kladli křesťané povětšinou dobrý důraz na mesiášské čtení Starého zákona, ale zpravidla byli slabí a někdy dokonce slepí v jeho misijním čtení.¹⁸ Zaslíbený Mesiáš se vtělil do identity a misijního poslání Izraele jako reprezentant – Král, Vůdce a Spasitel. Tak jak to bylo obsaženo již v Abrahámovské smlouvě, Izrael neměl být světu ničím menším, než světlem národům a nástrojem přinášení vykupitelského Božího požehnání. Kristus nám dává hermeneutickou matici pro naše čtení a výklad Písma. Kromě christologické matrice je zde i hermeneutická matrice misijní. V tomto přístupu se nám vynořuje smysl a důvod existence Bible, Bůh, kterého Bible představuje a lidé, k jejichž identitě a misii se máme připojit. Příběh Bible nám vypráví o Bohu, o lidech, o světě a o budoucnosti.

5. Multikulturní hermeneutická perspektiva

Velmi pomalu a s určitou nechutí západní akademický svět bere na vědomí teologii z jiných částí světa. Vliv misiologie ale přece jen přivedl k pozornosti západního teologického společenství bohatou škálu teologických a hermeneutických perspektiv, které jsou, alespoň v některých případech, produktem misijních úspěchů minulosti. Misie změnila mapu globálního křesťanství. Na začátku 20. století žilo 90% křesťanů zvláště v Evropě a Severní Americe. Na počátku 21. století žije nejméně 75% všech křesťanů v Latinské Americe, Africe, Asii a Pacifiku. Pomyslné centrum křesťanství se pohnulo směrem k jihu. Hovoří se o fenoménu „příštího křesťanství“. Žijeme v době multinárodní církve a mnohasměrné misie. K tomu všemu se rozvíjí multikulturní hermeneutika. Lidé trvají na tom, že je správné, když čtou Bibli sami pro sebe. Wright vidí jako ironii, že západní protestantské akademické prostředí, které má samo své kořeny v hermeneutické revoluci reformace (odpojení se od autoritativní scholastické teologie), je dnes tak pomalé k naslouchání jiným kulturám, které čtou Písmo svými vlastníma očima. Vždyť hermeneutická různost má své kořeny v samotné Bibli. Nový zákon se zrodil v návaznosti na hermeneutickou revoluci při výkladu Starého zákona. Je možné prokázat, že již v rané církvi byly různé způsoby výkladu stejných míst Písma. Např. židovská a helénistická interpretace křesťanské identity se lišila podle misijní situace. Apoštol Pavel zápasí v Ř 14-15 s těmito rozdíly. Sám se ztotožňuje s pozicí „silných“, ale celkově vede k přijímání druhých bez odsuzování a pohrdání. Vždyť sjednocujícím článkem je Kristus a evangelium.

¹⁷ Srov. Ibid, s 29-30

¹⁸ Srov. WRIGHT, C. J. H.: *The Mission of God: Unlocking the Bible's grand narrative*. IVP, Nottingham 2006, s. 30. K christologickému výkladu Starého zákona srov. také: HELLER, J.: *Bůh sestupující: Pokus o christologii Starého zákona*. Kalich, Praha 1994

Misijní hermeneutika musí zahrnovat různost perspektiv a kontextů, ve kterých lidé čtou biblický text. Je možné hovořit o hermeneutické bohatosti globální církve. Wright v této souvislosti cituje Jamese Brownsona, který o různosti kontextů a perspektiv napsal: „*Nazývám tento model, který rozvádím, misijní hermeneutikou, protože vyvěrá ze základního pozorování Nového zákona: jmenovitě, že ranně křesťanské hnutí, které vyvinulo a kanonizovalo Nový zákon, bylo hnutím specificky misijního charakteru.*“¹⁹

Tento přístup v mnohém připomíná známou hermeneutickou spirálu, která zdůrazňuje, že je třeba číst biblické texty nejen v kontextu jiných textů, ale i ve vztazích mezi autory, tehdejšími a dnešními čtenáři a je třeba brát v úvahu i svět daného tématu a problematiku komunikačního média, kterým je řeč.²⁰

Jestliže jsme zdůraznili prostor pro různost kontextuálních čtení misijní hermeneutiky, pak je třeba podtrhnout, že se nejedná o relativismus. Jak Brownson, tak Wright silně argumentují pro hermeneutiku koherence.²¹ Jestliže máme pluralitu některých interpretačních důrazů, pak nás Bible opatřuje také orientačním bodem uprostřed různosti. Ježíš sám je základem hermeneutické koherence, ve které všichni učedníci mají číst biblické texty ve světle příběhu, který vede ke Kristu (mesiánské čtení) a příběhu, který vede směrem od Krista ke službě a k naplnění misijního poslání (misijní čtení). Zde se jedná o evangelijní příběh, který vyvěrá z Boží mysli a je Božím cílem v celém Písmu a pro všechny národy. Jde o misijní hermeneutiku celé Bible pro všechny národy. Tato hermeneutika má pochopení pro postmoderní důrazy pro různost, ale zároveň v sobě obsahuje pojistky proti vykladačské svévoli a proti opuštění kontextu velkého meta-příběhu Bible.

Pokud dáme k sobě celou perspektivu misiologické hermeneutiky, pak můžeme shrnout, že je třeba všechny části Bible číst:

- ✓ „ve světle Božího cíle pro všechno stvoření, včetně vykoupení lidí a stvoření nového nebe a nové země.
- ✓ ve světle Božího cíle pro lidský život obecně na této planetě a ve světle toho, co celá Bible vyučuje o lidské kultuře, vztazích, etice a chování.
- ✓ ve světle Božího historického vyvolení Izraele, jeho identity a role ve vztahu k národům a ve světle požadavků na jejich bohoslužbu, sociální etiku a celkový systém hodnot.
- ✓ ve světle centrálnosti Ježíše z Nazarétu, jeho mesiášské identity a misie ve vztahu k Izraeli a národům, jeho kříži a vzkříšení.
- ✓ ve světle Božího povolání církve, jako společenství věřících Židů a pohanů, kteří zakládají rozšířený lid abrahámovské smlouvy, aby byli nástrojem Božího požehnání národům ve jménu a pro slávu Pána Ježíše Krista“.²²

¹⁹ BROWNSON, J. V.: *Speaking the Truth in Love: Elements of a Missional Hermeneutic*. In: HUNSBERGER G. R. and VAN GELDER, C. (Eds): *The Church Between Gospel and Culture*. Eerdmans, Grand Rapids 1996, s. 232-233

²⁰ Srov. např. OEMING, M.: *Úvod do biblické hermeneutiky: Cesty k pochopení textu*. Vyšehrad, Praha 2001, s. 17-18. Nebo: OSBORNE, G. R.: *The Hermeneutical Spiral: A Comprehensive Introduction to Biblical Interpretation*. IVP, Downers Grove 199. s. 321-326

²¹ BROWNSON, 1996, s. 257-258; WRIGHT, 2006, s. 40-41

²² WRIGHT, 2005, s. 15

Shrnutí

Samotná Bible je misijním dokumentem, který vznikl v průběhu staletí jako zvěst a svědectví o *Missio Dei*. Bůh se angažoval v misii směrem k člověku a člověk dostal své pověření k péči o stvoření (mandát ekologický, ekonomický a kulturní). Boží vyvolení Izraele je misijním jednáním směřujícím k požehnání všem národům. Ježíš byl poslán Bohem, aby splnil svou misii. Církev je zde, aby pokračovala v misii Božího služebníka.

Etická dimenze života Božího lidu je pevnou součástí misijního poslání – být světlem národům. Agenda světa není věrohodným hermeneutickým klíčem k biblickému textu. Tak jak podtrhují silně např. Lesllie Newbiggin a Stanley Hauerwas, naopak církev je hermeneutickou komunitou, která je pověřena interpretací evangelia slovem i životem. V kontextu společenství církve mnohá slova evangelia dostávají svůj význam na pozadí zápasu víry a v diakonické angažovanosti.²³ Hermeneutika koherence je pevně spojena s mesiánským (christocentrickým) čtením biblického textu v návaznosti na *Missio Dei*.²⁴

- ✓ Misijní (misiologická) hermeneutika je vyústěním dobrého vztahu mezi teologií a misiologií.
- ✓ Misijní hermeneutika nám dává interpretační klíč, který respektuje božskou inspiraci biblického textu a zároveň svobodu a rozdílnost autorů a zároveň počítá s různými kontexty čtenářů.
- ✓ Misijní hermeneutika umožňuje pluralitu, ale nikoli relativismus.
- ✓ Misijní hermeneutika Písma zachovává prostor pro různost lidských kultur a interpretačních přístupů, tam, kde to je možné. Interpretační různost umožňuje na základě dvou matic: Mesiánské (christocentrické) a misijní.

²³ Srov. ČERNÝ, 2006, s. 211-212

²⁴ Srov. WRIGHT, 2006, s. 41